

Patru zile în Ardeal

— Impresii fugitive —

IV

Spre Seliştea.— „Aniţa erlşmăriţa”.

E cald. Soarele ne bate drept în faţă, dar nici nu gîndim să ne ascundem cu coperişul „landoului” strălucirile înconjurimii :

Tropotul măsurat al cailor bate şoseaua între lanuri de grîu, al căror verde intens sclipeşte în licăriri de roş aprins al macului în floare ; în şanţuri, parcă sămănate de mac, ce împrejmuesc lanurile ca nişte mari brîne de purpură, abia răsbate prin desişul cupelor roşii verdele tinăr al ierbeii de Maiu ; mai încolo, în fineţe, verdele se deschide încă într'o împestrîtare vie, în care predomină galbănul romaniţei şi vinătul gingaş al clopoţeilor ; mai departe încă, din cînd în cînd, pe covorul înflorit al cimpului luceşte în frînturi de oglindă albia Săbiului ; iar în zarea la stînga se întunecă siluetele vinjouse ale munţilor, cu virfuri încă albe de zăpadă, şi în radiarea lor rece parcă se mai potoleşte scînteierea razelor aprinse....

Şi în liniştea drumului pustiu de Duminică, ce şerpueşte prin dealuri şi văi, nimic nu tulbură acest imn al naturii de primăvară, în culori şi lumini....

Dar, nu. Iată o disonanţă : drumul întretae două linii de şine de fier.... Pe stilp o inscripţie maghiară.... Poate fi ceva mai caracteristic pentru concepţia de „stat naţional maghiar”, decît această inscripţie, menită să ferească de primejdie pe trecători, dar făcută din „patriotism” într'o limbă neînţeleasă pentru nimeni în acest ţinut curat românesc, în care chiar Saşii diferitelor dialecte se slujesc între ei de limba romînească ?....

Dar calea ferată e o „instituţie de stat” ! Şi iată aşa, în

Ungaria, un stat poliglot și o țară de mare tranzit, toate inscripțiile de pe la gări sînt numai în ungurește (în statul-gemene al Austriei inscripțiile se fac în trei și chiar în patru limbi). Cit m'am căznit în primele mele treceri prin Ungaria până ce am învățat înțelesul a vr'o patru inscripții: *etterem*, *kymenet*, *nek-nök* (al dracului, iar am uitat pe cealaltă!...) Dacă cunoști o limbă slavă, una germanică și una romanică,—poți călători prin toată Europa și America, și ori unde, afară de Ungaria, nu mai riști să nimerеști la gări în *etterem*, în loc de *nek-nök* (adică de cealaltă, pe care am uitat'o)!... Dar Ungurii s'ar crede micșurați, ca națiune, dacă ar cruța străinilor un ast-fel de *qui pro quo*..... Aceasta li e singura nădejde de a sili pe străini să învețe această limbă ciudată, care nu samănă cu nici una alta?...

De asemenea la intrarea în sate, în care nu se află un picior de Ungur, dai de o tablă în această limbă, — pecete de jug...—Un țăran de ai noștri, cînd trece pe lingă ea, rar își poate stăpîni ispita de a o lovi cu toporul, — și mulțumită îngrijirii administrațiunii ungurești de prestigiul «statului național» aceste table pretutindeni strălucesc de noutate,—n'au vreme să se învechească....

Lăsăm la dreapta noastră *Săcelul*, un frumos și mare sat românesc, cu acoperișurile sale de țigle,—o mare pată roșie pe verdeața cîmpului.

Trecem prin *Cristian*, locuit în mare parte de Sași, dar în care s'a început deja procesul de infuziune rominească: o îngrămădire de case vechi și tăcute; în stradă aproape nu se văd copii; pe lavițele de lingă porți stau niște femei îmbătrînite înainte de vreme și bărbați blegi, cari privesc în nemișcare la trecerea noastră; se simte o viață stînjinită și tristă a unui popor ce se duce... Pentru a opri acest proces de istovire, locuitorii au stăruit și au dobîndit ca în sat să fie încartierată o trupă de soldați;—iată și căzărmiile, în care stă o companie de Săcui, ce trebuie să fie mindri de rolul de regeneratori ai rasei lui Göthe și Schiller....

Prin contrast e încă mai intensă impresiunea de putere și viață, ce ne produce *Orlatul* românesc, la care ajungem peste vr'un sfert de ceas.

Vechiul sat de grăniceri, cari și acum și-au păstrat în țînta lor ceva ostășesc, e plin de sgomotul și veselia Duminicii; în jurul horei, în care bat pămîntul flăcării de dudue valea și se învîrt fetele, își face de cap o droaie de copii sburdalnici;

gospodarii stau la sfat cu lulele în gură; nevestele voinice, de lingă o porțiță, se ridică la trecerea noastră și ne salută.

Ne oprim în poarta crișmei, să se mai odihnească caii.

E tot mai cald; sintem moleșiți cu toții; pe fruntea lui Goga — un șir de boboțe de rouă; Brediceanu e parcă și mai negru; iar eu sint și mai muțat, simt toată greutatea kilogramelor adunate, în timpul de viață așezată... Numai părintele Cristea sare vioiu din trăsură...

Se deschide porțița, și în porțiță, — luminându-ne cu obrajii rumeni și săgetându-ne cu ochii albaștri, — «Anița crișmărița»...

Unde-i Laie Chiorul?...

«Zi, măi Laie, înc'un cîntec

«De-o cămașă cu altiță,

«Și de-un drac cu ochii vineți,

«De-o Aniță crișmăriță»...

Parcă-i mai răcoare...

Frumoasa crișmăriță reazimă porțița cu spinarea-i de voinică grăniceră, și cu un gest vesel ne chiamă înlăuntru:

— Pofțiți la umbră, Domnilor!

Sar cit pot mai sprinten din trăsură, iar după mine Goga și tânărul Brediceanu, și intrăm în curte, sub umbra unui păr bătrîn.

— Ia, Anițo, dă-ne ceva să ne mai răcorim!

Dinții albi scînteează, și aflăm că pe Anița o chiamă Maria (ei, ași, Anițo!).

Și iată așa, vioae ca o sfirează, fulgerînd din albastrul ochilor, roșul obrazilor, și albul dinților, Anița ne împarte păharele și ne toarnă vin și «borvisz»...

Ei, frate Octaviene, de ași fi trăit la 20 ani prin meleagurile astea, în loc să fac studii etnografice prin colțurile prăpădite ale pămîntului, ași fi fost poate și eu un poet!...

Răcoriți, plecăm în cele două trăsuri înainte și peste vr'un ceas, iată-ne în Selișteea, cea frumoasă...

V

Mărgăritarul Ardealului.—Horă.—Discuție literară.

4¹/₂ după amiază.

O stradă podită cu pietre (în sat!), — cu grădini mari și case frumoase acoperite cu țigle roșii, cu obloane verzi, pe de lături, — ne duce drept la horă.

Deși în aer liber, hora are loc pe un podiș de scinduri, adăpostit de un vast acoperiș, — «pavilionul de joc», lângă riu.

Sosirea noastră a provocat un moment oare-care mișcare: părintii Cristea și Ivan sînt oaspeți de cinste, dar pedeeupra a venit Octavian Goga, cu alți tineri din oraș și un „domn din România”.

Fac cunoștință cu d. Dr. N. Comșa, un Român zdravăn cit un munte, mi se pare fost deputat și primar al Seliștii, cu notarul comunei d. Henț, care poartă voios cei peste 60 ani ai săi, cu un căpitan din armata Imperială, fiu al Seliștii, d. Florian, venit din Alba-Iulia, unde stă cu garnizoana.

Ne așezăm pe niște laviți lăturalnice, ca să nu turburăm jocul.

Am auzit mult despre frumusețea Seliștencelor, dar pe mine nu m'a impresionat atita această frumusețe, — deși n'am rămas nesimțitor nici eu, sârmanul de mine, — cit acea cultură sufletească superioară, care respiră din toate mișcărilor lor.

Înaintea noastră sînt numai fete și feciori de țărani, dar cînd vezi cum un flăcău salută invitînd o fată la joc, cum — după joc — o duce *la braț* la locul ei, cum fata, cu un zimbet discret, mlădiindu-și trupul, s'apleacă ușor spre a-i mulțumi, — pierzi simțul realității, ți se pare că prin o viziune profetică întrezărești în viitorul îndepărtat, cum poate să fie *toată* țărănimea noastră, în împrejurări fericite...

Toate fetele sînt în port țărănesc: o catrință, — două șorțuri negre lungi, inseninate jos cu două dungi discrete de cusătură aurie, în crăpăturile catrinței se vede o fustă albă ca zăpada, crohmolită; o cămașă albă, cu cusături tot negre, — o simfonie în alb și negru; în cap — o broboadă de matasă, totdeauna de o culoare discretă, — viorie, vișinie, vinătă, *inchise* sau albă, foarte elegant legată, lăsînd descoperite fruntea și părul înălțat din față; în picioare — păpucei cocheti, peste ciorapi negri sau albi...

Și să vedeți cu cită grație neimprunutată poartă aceste haine austere trupurile svelte și zdravene! A, domnișoarele din saloanele noastre ar putea mult învăța dela aceste fete de țărani, dacă... asemenea lucruri s'ar putea învăța...

Dintre flăcăi unii, deși puțini, sînt și în haine nemțești, cu o floare la butonieră!...

Jocul urmează înainte:

Cite două părechi, flăcăi și fete, la început desprinși, se mișcă încet, salutându-se și parcă provocându-se :

«Un pas înainte și doi înapoi,
«La dreapta, la stînga, 'nainte
«Un pas»...

Apoi se prind, fetele și flăcăii, cu minile unora pe după spatele celorlalți, și încep. cu picioarele apropiate, cu trupul puțin înclinat înapoi, să se învîrtă, în tactul muzicii, repede, tot mai repede; și în virtejul acesta, în care un pas greșit poate rostogoli la pămînt pe tus-patru, numai tineretul vinjos al Seliștii știe să păstreze, cu tot avîntul nebunatic, o grație nespusă.

Băteam și eu cu piciorul tactul îndrăcit; și parcă trebuia să mă țin cu minile de bancă, ca să nu dau dracului în viforul acesta de joc și pe „domnul profesor“, și pe „domnul director“ și pe toți domnii ăia gravi la un loc, pe cari îi cuprinde vasta mea personalitate... Ce cap ar mai face să mă vadă nenorocitul de Fritz Tischler (Emmanuel Kant) de la Neurührer !...

Dl. Henț bate în palme, muzica încetează.

— *Romanul !...*

Se prinde în joc însuși d. Henț, cu o față voinică, cit un brad, cu obraji aprinși și părul negru încrețit; și sprintenul căpitan Florian, cu o bălăe ștregăriță, frumoasa satului, al cărei chip a înveselit paginile atîtor reviste ilustrate nemțești; oacheșul Brediceanu a invitat la joc o sveltă și subțire brună cu ochi negri mari, adînci ca marea, cu o pieleță care ar turba de invidie pe toate cucoanele mari (nici «musca de frumusețe», naturală, nu-i lipsește în colțul guriții de mărgean !)...

Dintre musafiri, numai partea preuțească și cu mine, smeritul dascăl, pe care soarta nu l'a învrednicit în tinerețe să învețe jocul,—rămînem ca privitori... cu jînd... Ba și Goga stă într'un colț gînditor, cine știe la ce visează poetul, ce probleme îi frămîntă gîndul... sau poate „domnița lui bălăe“ ?...

Romanul e un danț de salon, combinat din jocuri naționale, foarte complicat.

Batrinul Henț conduce, în prima păreche, jocul;—cu mina ridicată sus, cu capul aruncat înapoi, cu barba căruntă în vînt, mîndru de rolul său, el sare ușor, cu o eleganță căutată, accentuînd «figurile» încurcate ale danțului pe care le comandă cu o voce de stentor; oacheșa copilă, ce joacă cu el, trebuînd să-și ridice și

ea mina prea sus, umblă în vârful degetelor și zimbește, vădit, mulțumită și ea de arta căruntului ei cavalier...

Bravul căpitan Florian, care și-a încredințat sabia mie, zornăie cu multă energie din piteni, spre marea plăcere a sburdalnicei și blondei sale tovarășe de joc...

Tăcut și serios, cu „distincție“, lunecă Brediceanu, urmat de zina-i cea svelță, cu ochii adânci ca marea,—și pe pielița ei albă gingaș înfloresc trandafirii...

Deliciul tuturor e un flăcău din Seliștea, în haine nemişcibile, în cafenii, cu un enorm bujor alb la cheutoare;—cu pălăria-i sură căzută pe ceafă, el complică nespuse toate figurile jocului, descriind cu picioarele-i parcă turbate niște desene fantastice; chiar cînd trebuie să stea în repaos dinsul tropotește pe loc, ba în călcăe, ba în vârful degetelor, ba lovind un picior cu celalalt, cu capul plecat înainte, cu genunchii puțin încovoiați, fixîndu-și ochii cu cea mai netulburată seriozitate la vârful picioarelor.... Părechea lui,—un drăcușor mic și vioiu, cu niște ochi mici de cărbuni lucitori, —rîde de abia se ține în picioare, fără să-l tulbure, în conștiința gravei misiuni, ce-și îndeplinește în hora satului....

Părechile se prind și se desprind, se învîrt și tropotesc, se împletesc în cerc, într'o ghirlandă de fețe tinere și vesele, și iar se desfac...

În jurul celor ce joacă, în «pavilion» și în afară, stau grupuri de flăcăi și fete, ce n'au putut intra în joc; codane, cu ochi vii și cumînți, ce nu sînt încă în vrîsta de horă; neveste și bărbați de toate vrîstele. Și impresia cea mai vie ce am din aspectul acestei mulțimi de cite-va sute de oameni (impresia ce am avut-o peste tot în Ardeal) e, înainte de toate, *sănătatea*,—multă sănătate trupească și sufletească: nu vezi fețe galbene, trupuri chircite, chipuri mohorîte... Nu e de mirare, că cu atita sănătate se îmbină atita frumusețe!... Cîtă finețe în trăsăturile figurii, cîtă grație în mișcări, cîtă mîndrie în ținută, cîtă demnitate conștientă în priviri, la acești țărani... *țărani*, o Doamne!..

Mă ridic și mă amestec în mulțime. Trecînd pe lingă un grup de fetițe în vrîstă de școală, aud cum o fetișcană oacheșă de vr'o 14—15 ani, cu nasul mic în vînt, și dinții albi, șoptește alteia: „Asta-i profesorul de la *Viața romînească* din Iași“. Au și aflat, micile fiice ale Evei!...

Mă întorc repede:

— Ai cetit «*Viața romînească*»... *domnișoară*? (sînt, fără

voe, că nu mă pot adresa alt-fel, la această copilă de țaran...).

— Am cetit, domnule!—Și ochii negri mă privesc vesel drept în față, fără sfială.

— Și ce ți-a plăcut mai mult, domnișoară ?

— Ce scrie domnu Șărcăleanu...

— Și pentru ce ți-a plăcut Șărcăleanu ?

— Pentru că vorbește bine de domnu Goga...

— Dar îți place mult Goga ?

— Imi place... (Și o privire pe furiș în spre colțul în care stă nesimțitorul Goga...).

Se incinge o discuție literară în toată regula.

— Mie imi place mai mult domnu Coșbuc,—spune o blondinătă, un cheruvim cu părul bălău buclat și cu seninul din zăre în ochi-i visători.

— Mă rog, și după Coșbuc ?

— Domnu Iosif...

— Și după Iosif ?

— Vlăhuță...

A, micelor patrioate de clopotniță, în sfârșit, v'am smuls și numele unuia din ai noștri...

Dar cînd voi putea sta de vorbă, dincolo de munți, cu copile de țaran, despre Vlăhuță, Coșbuc, Goga ?.....

...Romanul s'a isprăvit.

Imi iau rămas bun de la tineretul aprins de joc :

— Petrecere bună, domnișoarelor !

— Mulțumim, domnule,—spune zîna cea sveltă cu ochi negri, adînci ca marea,—și prin trupuri mlădioase trece ca unda salutul grațios, și parcă mă înneacă valul de priviri zimbitoare și gingașe ale ochilor de agată neagră, cu puține luciri printre ele de albastrul peruzelor...

Lăsînd pe cei tineri să-și caute de tinereța lor, plecăm puțin prin sat, împreună cu d-nii Comșa, Henț, și voiosul căpitan Florian, care nu tocmai în voe bună a renunțat să se numere printre cei tineri...

Lîngă o portită, un piciu, de vr'o trei ani, durduliu, cu buci roșii umflate, cu multă seriozitate, își ia pălăriuța și ne salută.

— Să trăești, picicule ! Cum te cheamă ?

— Vasilică a lui Ion Cozocalu...

Cojocar !... E un puțu din zdravenii meșteșugari ai Seliștii...

VI

O privire în trecut.—Situția economică și culturală

Selișteea e așezată aci, sub culmea Netedului, „de cînd îi lumea“ : în documentele cele mai vechi despre partea locului ea apare ca o așezare vechie, și o așezare *romînească*.

Cîtă continuitate ne înfățișază viața ei socială se poate vedea din faptul, că într'un proces,—ce au purtat Seliștenii, pe la 1570, cu Sașii din Cristian,—e citat ca reprezentant al Seliștii primarul ei *Coman Comșa* „și alți oameni bătrîni și cumînți—*circumspecti ac providi*—Dumitru Kriste senior, Stan Roman etc¹⁾),—și astăzi după 336 ani, în fruntea Seliștii e tot un *Comșa* !... Cîți „prinți“ de ai noștri ar putea să-și stabilească o genealogie, de aproape patru veacuri, ca acest „țăran“, care nici în fața unui ministru n'a voit să-și lese portul romînesc ?...

Și doar cît de sbuciumată a fost această viață a Romînimii din Selișteea ! Mai ales de la așezarea Sașilor în Ardeal, față de tendințele lor de cotropire și subjugare, ea se prezintă ca șapte veacuri de neconținute procese și lupte cu „magistratul“ din Sibiu, adesea cu vărsare de sînge,—până ce energia și mindra conștiință de sine a Seliștenilor n'a sfărmat toate lanțurile făurite pentru ei de meșterii nemți ai Sibiului.

Iată de pildă un epizod din aceste lupte, cum e povestit de istoricul Seliștii, din care ne permitem să cităm o pagină :

„După ce la 1773 Sălîștenii din nou se împotrîviră și cereau cu stăruință ștergerea dijmelor, magistratul sibiian a hotărît trimiterea unei comisii, care însoțită de o companie de cătane înarmate (sub conducerea căpitanului Kőkös) a și sosit la Seliște în 7 Iulie 1774, chiar înainte de Sin-Petru, venind aci cu gîndul să-i silească pe Selișteni prin puterea armelor la plătirea restanțelor și la încheierea unui contract pe placul lor... Comisarul Mihail Glantz, după ce a sosit în Seliște, s'a dus de-adreptul la casa judei, care era pe atunci *Aleman Nan* (după muere: *Borcea*); a chemat aci pe bătrîni satului și a voit să-i induplece la subscrierea unui contract, prin care ei în numele scunului întreg să se învoiască, ca să dea pe an 2 zloți de familie, să lase Sașilor dreptul de crișmărit și să plătească taxe pentru stăpînirea munților. Dar' neînvoindu-se bătrîni la aceasta

1) *I. Lupaș*.—„Cite-va pagini din trecutul comunei Seliște“, Sibiu 1903, p. 7.

„s'au conchemat pe ziua de Sîn-Petru la Seliște toți fruntașii comunelor din scaun, ca sfătuindu-se împreună, să poată ajunge la o învoială. Venind aceștia au aflat casa judeului și toată strada în care se găsea acea casă, străjuită de o mulțime de cătane și au oblicit îndată, că nu-i lucru bun. Comisarul a chemat în casă pe vre-o 20 dintre cei mai fruntași, iar mulțimea poporului rămânând pe stradă s'a îmbulzit în jurul casei lui Aleman Nan și a zătonit amindouă stradele, căci Aleman Nan-Borcea sta cu casa chiar la colțul răspintiei în strada Vale... i-au chemat pe cei 20 de inși să iscălească, și prin șiretlicuri i-au dus de i-au băgat într'o pivniță amenințându-i, că de nu vor iscăli așa, după cum poftesc ei, îi vor lega și între baionetele cătanelor îi vor duce la Sibiu, în temniță.

„Atunci judeceasa, care se numea *Peara Borcea*, simțind primejdia, a eșit în uliță, strigând în gura mare: Săriți că i leagă! Ciți-va din popor, care au putut străbate prin șirul cătanelor au și dat năvală asupra ușilor și a porții, iar poporul a început a lărmoi înfricoșat. Căpitanul Kőkös ca să-i sparie, a comandat foc, dar' cătanele au pușcat numai în vînt, ca să înspăimînte poporul. Inșă oamenilor nu li s'a făcut frică, ci tot cu mai mare furie cereau să-i sloboadă pe cei prinși în cursă. Atunci căpitanul Kőkös cu sabia scoasă a început a-i lovi, ca să-i împrăștie, până cînd un fecior curajos s'a repezit la el cu bita sa ciobănească de corn și cînd l'a lovit preste mină, i-a căzut sabia la pămînt, ruptă în două, iar căpitanul a rămas amețit. Acum încăierarea fu gata. Cătanele au început a pușca în oameni, iar aceștia cu bețe, cu sburături și cu petre svirleau în cătane, așa, că s'a făcut zarvă mare, de au rămas vre-o 10 oameni morți, iar alții vr'o 10 s'au prăpădit după aceea din pricina rănilor, ce le au căpătat atunci.

„Dar și comisarii săsești s'au spăriat de această împotrăvire înverșunată și au plecat la Sibiu cu cătane cu tot. Au început apoi a se jeluî pe la guvern, că uite cum au pățit și că poporul din Seliștea e rău și neascultător, ba pricinașchiar...¹⁾”

De aici s'a născut un proces, plin de epizoade dramatice,—soli trimiși la Viena, aruncați apoi în temnițele ungurești (fiii aleși ai Seliștii, în calea aceasta spre Viena, au precedat pe solii neamului întreg, cu acelaș rezultat...),—proces care din instanță în instanță a ținut până la 1874, cînd—după un veac!—judecata

1) I. Lupas, op. cit. p. 10—11.

se sfirși prin biruința desăvirșită a Seliștenilor... Sășimea Ardealului, astăzi nu se mai gindește la expansiune ci, neputincioasă, se sbate împotriva înaintării triumfale a Romînilor...

Această energie și puterea de stăruință, ne poate lămuri și succesele Seliștii în sfera economică și, în consecință, propășirea ei culturală. Căci Seliștea nu-și datorește starea înfloritoare darurilor naturii: pămîntul ei sărac, sub poalele munților, e puțin prielnic pentru agricultură. Din vechi, Seliștenii creșteau numeroase turme de oi, cari pășteau nu numai toți munții din împrejurime, ci treceau și dincolo, în România. De cînd însă lumea s'a înmulțit și în România, și pășunile s'au îngustat, încit oierii Selișteni au fost siliți să se întindă cu turmele lor până în Dobrogea, și apoi mai departe, dealungul țărmurilor Mării Negre, în stepele Rusiei, în Taurida și chiar până la poalele Caucaziei,—oieritul a încetat să mai fie ocupația principală a Seliștenilor, deși și astăzi zicătoarea lor ciobănească zice :

«Săracă pălărie,
«Tu tragi tot a săracie,
«Dar căciula cea buhoasă
«Aduce de dulce-n casă»...

Seliștenii s'au dedat la negoț (în toate satele din împrejurime nu e un picior de negustor străin) și la meșteșuguri (sînt 130 familii de meșteșugari în Seliștea),—și au dovedit că pot mînu-i minunat, în lupta pentru traiu, arma modernă a asociațiunii și a cooperatiunii,—arma țărănimii triumfătoare de pretutindeni.

Instrumentul principal în această luptă a fost societatea cooperativă de credit și economie,—«*Casa de păstrare (reuniunea) din Seliștea*»,—înființată la 1884 cu cîteva mii de coroane, și care, după două zeci ani, în 1904 (ultimul bilanț publicat) dispunea de un capital de peste un milion 600 mii de coroane (1 k.=1 leu 6 b.), făcînd operațiuni pe an de peste *opt milioane!*

Din bilanțul pe 1904 se vede că «*Casa de păstrare*» și-a adunat un *fond de rezervă* (în coroane, las la o parte peste tot centimele) de 90.087, un *fond de binefaceri* de 48.073, un *fond al spitalului public din Seliștea* de 20.606...

Din beneficiul net al anului 1904 de 19,330 K. s'au împărțit dividende în suma de 4,916, adică cam 5% asupra valorii reale a mizelor sociale (97,500), în fondul de rezervă s'a vărsat—5,424 (se poate ușor închipui ce repede trebuie să crească în asemenea condiții fondul de rezervă, acest nerv vital al cooperativei de credit!),—*pentru scopuri de binefacere 8,136*, adică aproape **o jumătate** din profit!...

Această din urmă sumă a fost distribuită ast-fel: o cincime (1,627) pentru *fondul* de binefaceri, (care prin urmare a ajuns la 50 mii!)—iar restul: 40% (adică 2,603 k)—pentru spitalul public, 20%—pentru grădina de altoi, 20%—pentru fondul cultural, și 20%—ajutoare de natură filantropică (mai ales pentru burse), adică cite 1,301 coroane pentru fie-care din cele trei din urmă scopuri ¹⁾).

Înțelegeți din aceste cifre ce rol însemnat joacă în viața socială și culturală a Seliștii acest puternic așezământ. Pe lângă nenumăratele binefaceri de ordine culturală (noua clădire a școlii, spitalul public, etc), sprijinului lui se datoresc multe întreprinderi reușite, cum ne-o arată un exemplu recent de tot:

Cu vr'o lună înainte de vizita mea la Seliște, «Casa de păstrare» a pus la dispoziția intelectualilor satului (prim-pretorul, protopopul, notarul, învățătorii, etc.) suma de 5000 de coroane pentru înființarea unei *lăptării cooperative*, pentru ca gospodiniile din Seliștea să nu piardă nici un păhar de lapte fără de rost.

Cooperativa s'a și înființat îndată, sub nume de „*Insoțire pentru valorizarea laptelui în Seliște*”.

«Insoțirea» nu primește laptele decit de la asociați: 1) pentru a îmboldi pe cit mai mulți să intre în societate și 2) pentru ca cu toții să aibă interesul de a furniza numai laptele curat și bun, ca dividendele să fie mai mari.

«Insoțirea» plătește societarilor pentru laptele furnizat 10 fileri litrul și chiar de la început primește peste 1000 litri de lapte pe zi (se speră a îndoi această cantitate),—în prima lună de funcționare, până la 1 Iunie a. c., s'au prelucrat (în unt) peste 30,000 litri de lapte și s'au plătit societarilor peste 3000 coroane pentru laptele furnizat: sînt gospodine cari într'o lună au încasat pentru laptele lor *mai bine de 30 coroane*,—venit ce înainte se pierdea fără nici un rost! Pășunile vestite ale Seliștii asigură produselor lăptăriei o calitate superioară, încit piața Sibiului le-a fost imediat cîștigată, și ele au pătruns chiar îndată până în Budapesta.

Vă puteți închipui ce consecinți va avea această lăptărie cooperativă nu numai pentru mărirea veniturilor harnicelor gospodine, pentru creșterea vitelor etc., ci și pentru propășirea economică și înălțarea culturală a Seliștii în genere.

E caracteristic, că după statutele „Insoțirii” 25% din pro-

1) Anuarul Băncilor romine pe 1906, Anul VII, Sibiu 1905, pag. 46—47.

fitul net se împarte pentru *premiu economică*, iar dobinzile fondului de rezervă se vor vărsa în fie-care an episcopiei protopresbiteriale pentru *fondul cultural* (pentru școli, etc.); și fondul de rezervă și aici de sigur va crește foarte repede, dividendele neputînd întrece 5% asupra mizelor sociale.

Și aci prin urmare, ca și în «Casa de păstrare», se urmărește ca din activitatea economică să rezulte și progresele culturale ale obștii¹⁾.

Spiritul de asociație a dat naștere în Seliște și la multe alte societăți cu scopuri economice, culturale și filantropice. Pot enumera aici numai pe cele mai principale, despre cari am aflat: asociația meșteșugarilor („Reuniunea meseriașilor din Seliște”), societatea de lectură (cu o „Cazină publică”), „Grădina economică” (căreia am văzut că în 1904 «Casa de păstrare» i-a dat 1301 k. din beneficiile sale), «Reuniunea de cîntări», «Societatea de înfrumusețare a Seliștii», „Reuniunea de înmormîntare”...

Prosperitatea economică și darul de organizare ne explică îndeajuns, cum Seliștenii pot întreține, numai cu mijloacele lor, fără nici un ajutor din partea statului, școalele lor frumoase: școala de «repetiție» (elementară), de „azil” (pentru copii mici de tot), de meserii, splendida școală cu *zece profesori și șase clase*, în realitate, cu un curs de școală secundară,—un adevărat liceu!... Prin această școală trec **toți** copiii, băieți și fete, din Seliște,--se poate spune, un sat de bacalaureați și bacalaureate!

Seliștenii au avut curajul să adune în acelaș local--o mare și frumoasă clădire nouă, cu două rinduri, zidită cu ajutorul «Casei de păstrare»--clasele de fete și băieți, ba chiar să facă unele clase comune pentru amîndouă sexele.

Și, desigur, înfrurii acestei școli comune trebuie să atribuim în mare parte acea dulceață de moravuri, cultura sufletească superioară, grația gingașă și politeta delicată, de care ne dă dovida tineretul Seliștii, vestit prin curățenia vieții morale în tot Ardealul.

Un detaliu: în școala din Seliște nu se învață numai cîntul de cătră toți copiii, ci D-șoara *Veturia Muciu Ureche* prădă cu mult succes fetelor *cîntarea din pian!* Dumnezeule sfinte, fete de țaran, *țărances*--*Romînce*, cari cîntă la pian!...

Pălăria jos, domnilor, înaintea acestor oameni *liberi* cari

1) Oct. Sgîlimbea,--„Inaintarea economică a comunei Seliște”, în *Telegraful român*, No. 61--62, 1906.

sint mindri de numele de țăran, care n'au cunoscut iobăgia, care șapte veacuri au putut ținea în frâu poftele «magistratului» din Sibiu, și care și în viitor vor ști să zădărnicească toate încercările de subjugare, realizând în viața lor frumoasă de sat, *adevărat* romînesc,—ideul unei democrații sănătoase și temeinice !...

VII

In „Cazină”.—Gheorghită Iăntarul.—Doina.

La 6^{1/2} seara ne adunăm la „Cazina publică”, administrată de d. Brote (fratele d-lui Eugeniu Brote).

Sub președinția veselului patriarh, d. Henț,—care și-a consacrat Seliștii toată viața și nu numai conduce hora Duminica, (un sacrificiu ce-și găsește răsplata în sine însuș) dar jertfește tot ce are înălțării și infrumusețării satului,—se așează în jurul unei mari mese de pe terasa «cazinei» —părinții Cristoa și Ivan, d-rul Comșa, căpitanul Florian, ceilalți musafiri, și cîțiva tineri Selișteni.

Ne servește însuși d. Brote, d-șoara Florica și d-na Brote (tot în frumosul port țărănesc al locului).

D-șoara Florica,—un tip de acele blonde de miază-zi, cu razele soarelui impletite în părul-i bogat, cu o piele aurie de persică pe obrăjorii fragezi, înaltă, mlădioasă și subțirică,—asta a pus virf aleanului meu,—dorului de ce nu mai poate fi...

Și iată-mă, nemernicul de mine, îndrăgostit (nu rîde, Șarcălenel!) de toate fetele, și de toate nevestele, și chiar de toți flăcăii voinici și veseli, ce-mi ies în cale !...

--Octaviene, nu mă duc acasă ! vreau să mai văd, *trebuie* să mai văd și alte sate de pe aici !

—Mergem mine la Reșinari !

Reșinari ! Locul de odihnă a lui Andrei Șaguna, și locul de naștere a lui Octavian Goga !...

Și neastîmpăratul căpitan, „pentru a cinsti această nobilă hotărîre”, unde-mi poruncește un vin, „uu vin simpatic, foarte simpatic. d-le profesor”,—și unde tot mă îndeamnă :

—Ce, ești antialcoolist ?

—Nu sint antialcoolist, n'am jurat să nu beau, dar nu-mi place...

—Nici eu nu sint antialcoolist, și n'am jurat să nu beau, dar îmi place !...

Al dracului !...

Și vine Gheorghită lăutarul, frate cu Laie Chiorul. «meșter a nouă sate»,—și deși pentru ziua de sfânta Duminică abia se ține pe picioare, unde-mi zice Gheorghită lăutarul niște «învirtite» din cele îndrăcite, ce cînd ard ca focul, cînd sint dulci ca mie-rea,—și unde-mi zice și o doină: încep să cînte și patriarhul președinte, și focosul căpitan, și învățatul Lupăș, și chiar tăcutul Bredicean, și duiosul Octavian, și tinărul Ionel Comșa, feciorul mîndrului fruntaș al Seliștii, și fruntașul mîndru însu-și, și alți mulți,—și... o voce—nu mai spun a cui—ce poate ține la întrecere cu ori-ce alta, dar care mulțumită „urechei muzicale” scoate din cumpăt pe însu-și Gheorghită lăutarul...

Și plînge arcușul în mîna la Gheorghită, și... plîng și eu...

De la o vreme, cheful luînd proporții homerice, fețele bise-ricești se retrăseseră pe furis de pe terasă,—numai tinărul dia-con Tulbure stă neclintit la postu-i de onoare.

Părindu-mi-se nu știu cum, că poate părinții se plictisesc unde-va fără noi, mă duc un moment să-i caut, și-i găsesc în fața „Cazinei” îndeplinindu-și datoria păstoricească într'un cerc de fiice sglobii și drăgălașe ale Seliștii,—nu le mai tulbur mi-siunea apostolică, și mă întorc cu Dumnezeu pe terasă.

Dar nu vă mai spun ce a mai urmat, că de ar fi aflat Fritz Tischler, ar fi pierdută în ochii lui, în vecii vecilor, slava Universităților romîne...

VIII

Înapoi la Sibiu.

Mult după nouă ceasuri, după toasturi în trei etaje, după atîtea stringeri de mîna și îmbrățișări repetate, ne suim, în sfi-șit, în trăsuri, și plecăm spre Sibiu.

Se întunecase dealbinelea; cerul se innourase peste tot; numai spre răsărit, pe fondul de catifea neagră, sclipesc cite-va stele de argint, și dinspre munții, ce-i simți în îndepărtare, bate un vînt rece.

Rîdicăm coperișul „landoului”, și'n întunericul beznă înce-pem cu Goga o discuție aprinsă asupra literaturii rusești, pe care o cunoaște bine din traduceri nemțești, îi judecăm pe Gorki, Andreev, Cehov, Tolstoi...

Nu ne vedem de loc, se zărește numai capătul aprins al țigării lui Goga, și numai cînd o pune în gură, într'un mic cerc de lumină nedeslușită răsare cite un colț din mustăcioara-i roș-cată, virful nasului, și o sclipire roșietică în ochelari...

Părintele Cristea aștește puțin, și din cînd în cînd se aude cum oftează prin somn; în colțu-i întunecat, Brediceanu tace ca întotdeauna, nu știu de ne ascultă sau doarme și el...

Din afară se aude cite o vorbă domoală, aruncată birjarului de cătră Lupaș, care s'a suit pe capră; cite odată sforăe un cal, și din cînd în cînd ne trimite glas tinărul Tulbure din cealaltă trăsură, ce ne urmează...

Lătratul de cîni ne vestește trecerea prin satele adormite....

Aproape de miezul nopții intrăm în Sibiu, în luminile frînte ale fulgerelor și în detunările trăsnetului; încep să cadă picături grele de ploaie, cînd ne oprim în fața otelului Neurihrer....

—Mîne la Reșinari!

—Ne întilnim la zece, la Asociațiune...

—Noapte bună!...

Sgduit de toate emoțiile acestei prime zile petrecute în mijlocul Romînimii mîndre din Ardeal, urc scările întunecoase...

În colțul coridorului doarme pe scaun, cu capul răzimat de pîrete, Fritz Tischler—ce știe el nenorocitul!—din gura-i căscată răsună perindindu-se prin coridor două note nazale: de bariton răgușit și de tenor falțet....

(Va urma)

C. Stere.

